

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Anders nabij – De stille kracht van ouders na de dood van hun kind

Anders nabij – De stille kracht van ouders na de dood van hun kind

An Hooghe (red.) (2018).

Ramsel: Uitgeverij Charlotte. 226 pp.

€ 19,90.

ISBN 978 90814575 21.

Hadi Waelkens & Karine Van Tricht

Als therapeut ontmoeten wij mensen die ons deelgenoot maken van hun zoektocht in het leven, hun successen en verliezen, hun liefde en verbondenheid, hun wanhoop en dromen, hun angsten en plezier. Van alle levensverhalen die we horen, zijn verhalen van rouw vaak bijzonder intens en aangrijpend. Ze raken ons als therapeut maar ook in ons diepste menszijn.

Wij leerden de initiatiefneemster van het boek ruim tien jaar geleden kennen als ouderenpsycholoog op de gerontopsychiatrie van het Universitair Ziekenhuis Leuven. Toen reeds onderscheidde haar denken zich van de gangbare modellen over rouw en verlies en toonde zij een groot respect voor het spanningsveld tussen spreken en niet spreken. Van haar mentor Peter Rober had zij immers geleerd dat mensen vaak heel goede redenen hebben om niet te spreken, zeker wanneer het gaat over pijn, verlies en rouw. An Hooghe zou er vervolgens haar missie van maken om mensen die een dierbare en meer in het bijzonder een kind verloren waren, beter te begrijpen. Recent kreeg ze een doctoraats-titel voor haar kwalitatief onderzoek over het rouwproces bij koppels die een kind verloren of een kind hebben met kanker. In haar verschillende studies werd met voortschrijdend inzicht duidelijk dat het thema 'afstemming' centraal lijkt te staan in het proces dat rouwenden en hun omgeving doormaken.

Het boek *Anders nabij* zou de niet-acade-

mische versie van het doctoraat kunnen zijn. Het is toegankelijker voor een breed publiek en geeft (nog) meer krediet aan de ouders die Hooghe's onderzoek mogelijk maakten. De verhalen vol uniciteit, rauwheid, kracht en rijkdom mogen voor zichzelf spreken. De idee van het boek bestaat erin de ouders zelf aan het woord te laten en hen te laten stilstaan bij enkele van de veel voorkomende doch onderbelichte aspecten van het rouwproces. De auteur leverde een aantal richtinggevende vragen aan en de getuigenissen werden opgedeeld in drie delen, in- en uitgeleid door de rouw-expert zelf.

In het eerste deel maken we kennis met de ouders en hun overleden kind. Ze stellen zichzelf en hun kinderen voor, ieder met zijn eigen schrijfstijl en zijn eigen accenten, met trots en soms met vertwijfeling, verbonden met anderen en soms ook heel alleen, soms rationeel en soms vol emotie. Als lezer zit je meteen 'in' het verhaal en maak je contact met je eigen kwetsbaarheid, vertwijfeling, gevoelens van verbondenheid, eenzaamheid, rationaliteit, emotie, en nog zoveel meer.

In het tweede deel van het boek is de rode draad het thema 'verbinding'. Theoretisch kunnen we dit kaderen binnen het onderzoek rond *continuing bonds*, dat de laatste decennia opkwam in de rouwliteratuur (Neimeyer, 2019). De idee hierachter is dat mensen een overlijden niet willen of moeten 'verwerken' of 'achter zich laten', maar op zoek gaan naar een herdefiniëring van de band die ze hebben met de overledene (Klass & Steffen, 2017). Hoe kunnen ze een nieuwe en dynamische vorm van geïnternaliseerde verbinding aangaan, wetende dat de overledene nooit meer fysiek aanwezig zal zijn?

In een eerste hoofdstuk binnen dit tweede deel beschrijven de ouders hoe het verlies van hun kind een uitdaging bete-

kent in de verbinding met zichzelf. Waarin zijn ze als persoon hetzelfde gebleven en hoe is hun identiteit veranderd? Als lezer leren we dat het verlies van een kind het leven fundamenteel verandert. Dit gaat gepaard met intense, diepgaande emoties waardoor ouders soms overmeesterd worden en die blijvend energie vreten. Doorheen de jaren legden deze ouders hun klemtonen anders in het leven, kregen ze terug meer grip en waren ze dankbaar om wat ze uit deze helse beproeving konden leren.

In het tweede hoofdstuk vertellen ze over hun eigen verbinding met het overleden kind. Hoe proberen vader of moeder het contact met hun kind vorm te geven, op welke momenten kunnen ze de nabijheid van hun kind voelen? Elk op hun eigen manier, met hun eigen symboliek, trachten ze de band met hun kind levendig te houden en terzelfdertijd verder te gaan met hun eigen leven. Een ouder heeft vaak blijvende nood aan deze private relatie met zijn of haar overleden kind. In het derde hoofdstuk staan de verbindingen met de overige gezinsleden, de partner en kinderen, centraal. We lezen dat elk gezinslid op zijn eigen manier en tempo rouwt en met mildheid en respect afstemming tracht te vinden met de ander. Het stemt hoopvol te zien hoe gezinsleden, naast hun eigen zoektocht naar verbinding met de overledene, telkens weer opnieuw steun en (h)erkenning vinden bij elkaar. Hooghe refereert ook naar onderzoek dat de stelling ontkracht dat koppels vaker scheiden na het overlijden van een kind.

Het laatste hoofdstuk binnen dit deel beschrijft de zoektocht naar waardevolle interacties met de ruimere familie en omgeving. Dit bleek voor vele ouders een moeilijk onderwerp. Er was veel teleurstelling over de reacties van de omgeving: pijnlijke opmerkingen of ongemakkelijke

doodzwijgende stiltes, gebrekkige inleving, geen steun van mensen van wie ze wel steun hadden verwacht, enzovoort. Kleine attenties of de durf om het overleden kind ter sprake te brengen, werden doorgaans erg geapprecieerd.

Ten slotte beschrijven de ouders in het laatste deel hoe het overlijden van hun kind hun professionele leven heeft beïnvloed. Steun van werkgevers en collega's blijkt cruciaal. Opnieuw aanhaken bij het leven en het werk vraagt zowel van mensen op de werkplek als van de ouder maatwerk en rustige reflectie. Er moet nagedacht worden over de werkvorm en de werkinhoud, en collega's hebben vaak wat richting nodig van de rouwende om aan te voelen hoe zij best kunnen omgaan met de situatie. Meerdere ouders lasten een periode in waarin ze het professioneel rustiger aan deden. Soms een tijdige en bewuste keuze, vaker nog een noodzaak op basis van lichamelijke alarmsignalen of gezondheidsproblemen.

Hoewel rouw in zijn kleine en grote vormen bij het leven hoort, is het nog al te vaak een thema dat weinig plaats krijgt. Dikwijls komen omstaanders niet veel verder dan goed bedoelde clichés en one-liners zoals 'de tijd heelt alle wonden'. Net deze gemeenplaatsen belemmeren een diepgaander gesprek. Het boek vertolkt dan ook de verhalen van mensen die jaren gezocht hebben naar woorden en beelden om hun rouw te vatten en naar manieren om er toch op een constructieve manier mee om te gaan. In het schrijven van deze recensie zagen wij onszelf voortdurend zoeken naar woorden en telkens opnieuw botsen op de ontoereikendheid ervan.

De (klinische) praktijk leert ons dat rouwen niet voor iedereen even vlot gaat. Dat niet iedereen erin slaagt een nieuwe en constructieve manier van verbinden te vinden. Dat niet iedereen in de mogelijk-

Anders nabij – De stille kracht van ouders na de dood van hun kind

heid is de tijd en ruimte te nemen die nodig is. Dat hoeft ons niet te verwonderen als we ervan uitgaan dat het verlies van een naaste inbeukt op het fundamenteel gevoel van veiligheid en verbondenheid.

Hoe we met verlies omgaan zal teruggaan op hoe we in het leven en in relatie staan. In de klinische praktijk zien we vaak mensen die eerder al gekwetst werden in hun hechting en waarvoor het een extra grote uitdaging is om met nieuw groot verlies om te gaan. Ook voor mensen met zo een moeilijke voorgeschiedenis kan het boek een meerwaarde hebben. Verschillende van onze cliënten werden al aangesproken door het boek en brachten het mee naar een therapie sessie. Ze lazen er stukjes uit voor, als illustratie van de woorden die ze zelf ook al zo lang zochten maar niet konden vinden.

Omwillen van de authentieke verhalen, te midden van de kwetsbaarheid en intensiteit van leven, liefde en zingeving, is het een heel beklijvend boek. Als lezer kun je niet anders dan meetrillend luisteren,

geraakt worden, vinden en verliezen, zorgvuldig je woorden kiezen en dan nog tekortschieten.

Hadi Waelkens is klinisch psycholoog, seksuoloog en systeemtherapeut op de dienst Digestieve Oncologie van het UZ Leuven. E-mail: hadi.waelkens@gmail.com.

Karine Van Tricht is klinisch psycholoog, cliëntgericht en systeemtherapeut in het Studentengezondheidscentrum van de KU Leuven.

Literatuur

Neimeyer, R.A. (2019). *New techniques of grief therapy – Bereavement and beyond*. New York: Routledge.

Klass, D. & Steffen, E. (2017). *Continuing bonds in bereavement – New directions for research and practice*. New York: Routledge.

Intimiteit

Paul Verhaeghe (2018). Amsterdam: De Bezige Bij. 336 pp., €23,99. ISBN 9789403139104.

Jasmien Peeters

Paul Verhaeghe, psychoanalyticus en hoogleraar aan de Universiteit Gent, reikt ons in zijn nieuwste boek een multifocale bril aan om naar intimiteit te kijken als een goede afstemming op ons eigen lijf.

Op het voorblad van zijn boek kiest Verhaeghe voor een schilderij in waterige grijs- en bruintinten (*How low can you go*, Marlene Dumas, 2000). Een naakte vrouw

die zich dubbel plooit. Heeft ze pijn? Verdriet? Is ze ontroostbaar? Moet ze onbedaarlijk lachen? Of danst ze? Ze omvat haar schouders kruiselings, als om zichzelf vast te houden, knieën tegen elkaar. Zit ze goed in haar vel, deze bleke vrouw? Is ze afgestemd op zichzelf? Heeft ze toegang tot haar eigen gevoelswereld? Is ze in het reine met zichzelf? Kan ze haar lichamelijke sensaties in emoties vertalen? Zoekt ze al dansend naar een evenwicht? Stuk voor stuk vragen die in het boek aan bod komen.

Liefde in tijden van eenzaamheid (1998), wellicht Verhaeghes meest bekende boek, verscheen in acht talen en handelt over de hedendaagse seksuele verhoudingen